

Taryhy ýerlerden tapylan hazynalar

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar, Taryhy ýerler, Türkmen dili

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Taryhy ýerlerden tapylan hazynalar TARYHY ÝERLERDEN TAPYLAN HAZYNALAR

(1881-1917-nji ýyllara degişli arhiw maglumatlaryndan)

Täze eýelenen ýerleri Rus imperiýasyna birikdiren administrasiýa Zakaspi oblastynyň naçalniginiň başda durmagynda özüniň eýelik edýän ýerlerini düýpli öwrenmegiň we

olaryň maddy gymmatlyklaryny hasaba almagyň ugruna çykdy.

Ak patyşanyň dikmeleri heniz öwrenilmedik Türkmenistany gizlin gömlen hazynalardan doly ýurt hökmünde göz öňüne getirýärdiler. Ol hazynalary gözläp tapmak gerekdi. Bu diýseň jogapkärli iş bilen şol döwürde hut Içeri işler ministrligi meşgullanypdyr. 1892-nji ýylda Zakaspi oblastynyň naçalniginden, 2-nji Türküstan harby korpusyndan şu aşakdaky maglumatlar talap edilýärdi:

1. Zakaspi oblastynyň çäginde halk arasynda ýerasty geçelgeler, gömlüp goýlan hazynalar, gizlin gowaklar, garakçylaryň gizlap goýan baylyklary, taşlanan guyular barada rowaýatlar, hekayatlar, gürrüňler barmy?

2. Nirede gala, ýasama depe, garym görnüşli gadymy berkitmeleriň harabalyklary bar?

3. Ýeriň, topragyň çökýän ya-da opurylyan halatlary bolýarmy? Takyk nirede bolyar? (Obanyň, galanyň, öyüň, daglyk yeriň, meydançanyň atlaryny anyklap, habar bermeli).

4. Ýerzeminleriň golaýynda bina edilen gadymy jaylar ýa-da olaryň harabalyklary nähili atlandyrylýar?

Ýerzemininiň çuňlugyny, örülen kerpiçleriň ölçegini, ol yerden tapylan zatlaryň atlaryny takyk görkezmeli.

5. Ýerleriň we ýadygärlikleriň çyzgylaryny, suratlaryny, şekillerini taýýarlamaly.

Ashabad, Merw, Tejen, Krasnowodsk, Mangyşlak uýezdlerinden şeýle maglumatlar gelip gowşup başlady. Ýerli adamlardan sorag-jogap edildi. Eger kimde-kim gymmat bahaly zatlary, hazynalary tapyp, olary hökümete tabşyrsa, onda şeýle adamlara pul sylaglarynyň beriljekdigi ýerli kethudalaryň kömegi bilen ýaşajjylara düşündirildi.

Türkmenistanyň Merkezi döwlet arhiwinde türkmenleriň dürli gymmatly tapyndylary Zakaspi oblastynyň pristawyna tabşyryşlary barada maglumatlar bar. Tapyndylaryň arasynda gadymy şaý-sepler, ownukly-irili altyn-kümüşden, gymmat daşlardan ýasalan zatlar, süňkden, şaýydan ýasalan dogatumarlar bar.

1915-nji ýylda Aleksandr-Baý aýlagyndan demirgazyk-gündogar tarapa Batyr duzly kölüniň gündogar kenarynyň golaýynda, Sary Gowak we Gara-Siňrek kârizleriniň aralygynda Sugraly Jadygär obasynyň ýaşaýjysy Kosturly Dosow dag kertinde ýerleşyän gowaga girip ýeri gazanda, agzyna mata oralan agaç küyzäni tapýar. Küyzäniň içinde 206 gram agramdaky altyn kürüşge, 33 gram agramy bolan kümüş gulakhalka, 17 gram agramy bolan altyndan ýasalan gap. 21 gram agramy bolan gyzyldan yasalan owunjak şaý-sepler, dürden düzülen monjuk, gaýyş guty, agramy 32 gram bolan dag gyýmançasyndan ýasalan agzy altyn halkaly gap, 944 gram agramy bolan «opal» gymmat bahaly daşyň iki sanysy bar eken. Bu hazyna pristawa tabşyrylýar.

Hazynanyň tapylan ýeri doly öwrenildi. Kert gayanyň üstünde köne berkitmäniň harabaçylyklary saklanylypdyr. Gowagyň girelgesine darajyk, barmasy kyn ýodajyk eltyär. Gowagyň içine yagtylyk düşenok. Tüm garaňkylygyň içinde birnaçe adam kelleçanaklary we ep-esli çal reňkli iri monjuklar tapyldy. Gowagyň galyň diwarlarynyň düýbünde guýynyň bardygy anyklanyldy. Onun çuňlugyny guýa sallanan adam hem anyklap bilmändir. Diwaryň jayrygynyň golaýynda daşyň ýüzüne yazylan we eýýäm ýiteňkirlän yazgy bar. Olar türkmen dilindäki sözlerdi. Diňe iki sany söz aýdyň görünýärdi. Ol sözler «Kän şaý», ýagny «şaý-sepiň kän ýeri» diýen manyny beryärdi.

Bu hazynany tapyp, ony hökümete tabşyran Kosturly Dosow uzak garaşmadan soň, ahyrsonunda patyşa ministrliginden 600 rubl pula eýe boldy. Başga-da şuna menzeş ýagdaýlar barada gürrüň beryän Türkmenistanyň Merkezi döwlet arhiwinde saklanylyp galan käbir habarlar bilen sizi tanyş edyäris.

* * *

Onuň Alyhezreti, Zakaspi oblastynyň naçalnigi A.W.Komarowa

Siziň Murgap derýasynyň jülgesindäki harabalyklardan tapylan gadymy şaýlar bilen gyzyklanýandygyňyzy eşidip, mümkinçilikden peýdalanyp Size Saryýazy diýlen ýeriň harabalyklarynda geçirilen gazuw işleri netijesinde 17-nji aprelde tapylan 20 sany kümüş şaýlaryny iberýärin. Ýerli türkmenleriň

aytmaklaryna görä, şaýlar parslaryňky, özlerem Maşatda we Ysphyhanda Nedir şa döwürleri tayyarlanylypdyr. Olaryň pikiriçe, şaýlar XVIII asyra degişli.

**8-nji Zakaspi atyjylyk batalonynyň kapitany Çerniskiý.
1886-njy jylyň 19-njy apreli.**

* * *

Zakaspi oblastynyň jenap naçalnigine Imperator köşgüniň ministrliğinden.

№ 2238, 1897-nji ýylyň 4-nji dekabry.

Siziň Alyhezretiniz, Imperatoryň arheologiýa topary Size habar bermegi özüne borç hasap edýär, ýagny Mary uýezdiniň Suhty obasynyň ýaşajylysy Tahyr Öwez tarapyndan tapylan, XI-XII asyrlara degişli bolan alty sany altyn seljuk şaýlary üçin Mary uýezdiniň naçalnigine 50 rubl pul sylag hökmünde iberildi.

**Komissiýanyň başlygy Onuň Alyhezretleriniň köşgüniň
gofmeýsteri.**

Nina GÝULUMÝAN. Taryhy makalalar